



Oikeusministeriölle

Lapsiasiavaltuutetun lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain, riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain sekä sosiaalihuoltolain muuttamisesta.

VIITE Lausuntopyyntö OM 1/31/2010

#### ESITYKSEN KESKEISET EHDOTUKSET JA TAVOITTEET

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että asiantuntija-avustajan käyttäminen huoltoriitojen tuomioistuinsovittelussa vakainaistetaan koko maahan. Tarvittavien asiantuntija-avustajien järjestämisen ehdotetaan olevan käräjäoikeuden hallinnollisen kanslian sijaintikunnan velvoite. Järjestämisvastuussa olevan kunnan ei tarvitsisi itse tuottaa palveluita, vaan se voisi järjestää palvelut tarkoituksenmukaisella tavalla. Valtio maksaisi kunnille korvauksen asiantuntijapalveluiden järjestämisestä ja se olisi osapuolille maksutonta. Asiantuntija-avustajien pätevyysvaatimuksista säädettäisiin laissa. Sovitteluistunto tulisi pääsääntöisesti järjestää laissa säädetyssä kuuden viikon määräajassa. Sosiaalihuoltolakiin lisättäisiin viittaus velvoitteesta järjestää asiantuntijapalvelut tuomioistuinsovitteluun. Esityksen perustavoitteena on luoda lapsen edun toteuttava, nopea ja tehokas menettely lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien riitojen ratkaisemiseksi.

#### LAPSIASIAVALTUUTETUN LAUSUNTO

##### *Lausunnon tiivistelmä*

Lapsiasiavaltuutettu kannattaa esitystä asiantuntija-avustajan käyttämisen vakainaistamisesta huoltoriitojen tuomioistuinsovittelussa. Sovittelumallista on kokeilussa saatu hyviä tuloksia ja se on ollut omiaan vähentämään vanhempien välisiä pitkittyneitä oikeudenkäyntejä, mikä on lapsen edun mukaista. Lapsiasiavaltuutettu kannattaa myös esityksiä asiantuntija-avustajan järjestämisestä, valtion korvausvelvollisuudesta kunnille, sovittelun maksuttomuudesta osapuolille, asiantuntija-avustajien pätevyysvaatimuksista sekä sovitteluistunnon joutuisasta järjestämisestä.

Lapsiasiavaltuutettu pitää hyvänä, että asiantuntija-avustajan rooli ja tehtävät painottuvat lapsen edun korostamiseen ja näkyväksi tekemiseen. On myös kannatettavaa, että asiantuntija-avustajan tehtävänä on kuulla lasta.

Lapsiasiavaltuutettu kuitenkin katsoo, ettei lapsen oikeus osallisuuteen häntä koskevissa asioissa tule kuitenkaan esityksessä riittävästi esille. Hallituksen esityksen perusteluissa tulisi kuvata lapsen oikeutta osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluksi myös sovitteluasioissa (LOS 12 art), lakiin tulee sisällyttää lapsen lähtökohtainen oikeus tulla kuulluksi sovitteluasian käsittelyssä sekä tuoda esille lapsen mielipiteiden merkitys osana lapsen edun arviointia.

### *Yleistä*

Lapsiasiavaltuutettu arvioi hallituksen esitystä YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen näkökulmasta. Esitetyn lainsäädännön kannalta olennaisia lapsen oikeuksia ovat etenkin lapsen edun ensisijaisuus (3 artikla), lasten yhdenvertainen kohtelu (2 artikla), lapsen oikeus osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluksi (12 artikla), lapsen oikeus ylläpitää sukulaissuhteensa (8 artikla), lapsen oikeus pitää yhteyttä molempiin vanhempiinsa (9 artikla) sekä molempien vanhempien yhteinen vastuu lapsesta ja julkisen vallan velvollisuus tukea vanhempia tässä tehtävässä (18 artikla). Art 12 soveltamisen kannalta keskeinen on YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti CRC/C/GC/12, jota hallituksen esityksessä ei ole mainittu.

Vanhempien ero koskettaa hyvin suurta määrää suomalaisia lapsia. Noin 90 % kaikista lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevista asioista sovitaan sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella. Käräjäoikeuksissa käsitellään vuosittain noin 3600 lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa. Niistä suurin osa on riidattomia eli vanhempien yhteisiä hakemuksia tai sellaisia hakemuksia, joita toinen osapuoli ei riitauta. Riitaisten huolto- ja tapaamisasioiden määrä käräjäoikeuksissa on 1800–2000 vuodessa.<sup>1</sup>

Vaikka suurin osa eroista sujuu sopuisasti, päädytään osassa tapauksista pitkäaikaisiin riitoihin koskien lapsen huolto- ja elatusta, asumista, tapaamista ja elatusta. Lapsen edun mukaista ei ole koskaan elää epävarmassa ja riitaisassa ilmapiirissä. Lapsiasiavaltuutettu saa vuosittain noin 400-600 yhteydenottoa kansalaisilta, joista huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvät aiheet ovat olleet yksi yhteydenottojen yleisimmistä teemoista jo pitkään. Monessa yhteydenotossa ilmenee, että huoltajuuksista on riideltä jo pitkän aikaa, jolloin sovun löytäminen edelleen vaikeutuu.

Lapsiasiavaltuutettu on yhteistyössä Lastensuojelun Keskusliiton ja Väestöliiton kanssa tehnyt vuonna 2010 aloitteen eropalveluiden kehittämiseksi siten, että lapsen etu toteutuisi vasteredes paremmin vanhempien erotessa. Aloitteen

valmistelussa arvioitiin koko eropalveluiden kokonaisuutta YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen ja lapsen edun näkökulmasta.<sup>ii</sup> Lapsiasiavaltuutettu pitää hyvänä asiantuntija-avusteisen tuomio-istuinsovittelun kehittämistä, mutta korostaa, että oikeusministeriön sekä sosiaali- ja terveysministeriön tulisi ryhtyä toimiin eropalveluiden kokonaisuuden laajemmaksi kehittämiseksi niin, että sovinnollisuutta, isän ja äidin vanhemmuuden jatkumista ja lapsen edun huomioimista edistetään jo eron varhaisemmassa vaiheessa.

Lapsiasiavaltuutettu on ottanut aiemmin kantaa asiantuntija-avusteiseen huoltoriitojen sovitteluun 14.9.2012 antamassaan lausunnossa koskien kokeilun väliraporttia.<sup>iii</sup> Tähän lausuntoon on koottu myös aiemman lausunnon ydinsisältö.

### *Lapsiasiavaltuutetun arvio hallituksen esityksen ehdotuksista*

Asiantuntija-avusteisen sovittelun avulla on saatu hyviä tuloksia vanhempien välisten ristiriitojen selvittämisestä. Lapsiasiavaltuutettu pitää raportissa selostettuja tuloksia sovinnollisuuden lisääntymisestä erittäin kannustavina.

Huoltoriitaoikeudenkäynnit ovat tänä päivänä lapsen näkökulmasta kohtuuttoman pitkiä ja erityisen kohtuuttomaksi ne muodostuvat, kun päätöksistä valitetaan ylempiin oikeusasteisiin. Oikeudenkäyntiin verrattuna sovittelu saatiin kokeilussa alkamaan huomattavan nopeasti. Sovittelun mediaanikesto sovittelun aloituspäätöksestä tai vireille tulosta sen lopettamiseen oli noin 2,5 kuukautta<sup>iv</sup>, eli huomattavasti lyhyempi kuin huoltoriitaoikeudenkäynneissä. Sovittelulla käsittelyaikoja pystytään siten parhaassa tapauksessa lyhentämään huomattavasti. Nopeampi prosessi on lapsen näkökulmasta ehdoton etu. Lapsen edun mukaista ei ole missään olosuhteissa elää pitkään epävarmassa ja riitaisassa ilmapiirissä.

Sovittelukokeilussa osoitettiin, että sovittelu säästää oikeuslaitoksen resursseja. Sovittelut myös vähensivät kokeilutuomioistuinten sosiaalitoimelle tekemiä selvityspyyntöjä vapauttaen sosiaalitoimen voimavaroja.<sup>v</sup> Tämä on myönteistä. Sovittelukäytäntö ohjaa tällöin sosiaalitoimen resursseja varhaisempaan vaiheeseen, mikä on tärkeää, sillä kunnan sosiaalitoimella on keskeinen rooli eroperheiden tukemisessa. Lapsiasiavaltuutettu painottaakin eropalvelujen kehittämistä kokonaisuutena ja jo eron harkinnan alkuvaiheeseen painottuvina (lastenvalvoja, perheneuvola, perheasiainsovittelu).

Asiantuntija-avustaja tuo sovittelussa lapsen etua yleisellä tasolla esiin oman ammattitaitonsa ja erityistietämyksensä perusteella. Asiantuntija-avustajan osallistumisella sovitteluun pyritään esityksen mukaan lisäämään käsittelyn laatua sekä varmistamaan, että sovittelussa käsitellään lapsen edun kannalta keskeiset asiat ja että ratkaisut ovat lapsen edun mukaisia. Lapsiasiavaltuutettu pitää asiantuntija-avustajan mukanaoloa sovittelussa lapsen edun näkökulmasta erittäin

tärkeänä parannuksena. Kahden eri ammattikunnan asiantuntijuuden yhdistäminen parantaa oleellisesti lapsen edun määrittelyä sovittelussa.

Edellä mainitut lapsen edun näkökulmasta merkittävät asiantuntija-avusteisen sovittelun edut ja kokeilusta saadut hyvät tulokset huomioon ottaen lapsiasiavaltuutettu kannattaa lämpimästi asiantuntija-avustajan käyttämisen vakinaistamista huoltoriitojen tuomioistuinsovitteluun.

#### *Asiantuntijapalvelujen järjestäminen ja korvaaminen kunnalle*

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että tarvittavien asiantuntija-avustajien järjestäminen säädettäisiin käräjäoikeuden hallinnollisen kanslian sijaintikunnan veloitteeksi. Tavoitteena on näin turvata kaikille vanhemmille asuinpaikasta riippumatta mahdollisuus samantasoisin asiantuntijapalveluihin huoltoriitojen sovittelussa. Jotta asiantuntijapalveluiden järjestäminen ei lisäisi järjestämisvastuussa olevien kuntien taloudellista raskautta, ehdotetaan, että valtio maksaisi kunnille korvauksen asiantuntijapalveluiden järjestämisestä.

Lapsiasiavaltuutettu kannattaa edellä mainittuja esityksiä ns. isäntäkuntamallista sekä valtion korvausvelvollisuudesta. Käräjäoikeuksien hallinnollinen kanslia sijoittuu yleensä tuomiopiirin suurimpaan kuntaan, jossa voidaan katsoa olevan parhaat edellytykset tarjota asiantuntijapalveluja. Täten ehdotettu malli on asiantuntijoiden saatavuuden näkökulmasta tarkoituksenmukainen keino varmistaa palvelun saatavuus joka puolella maata. Järjestämisvastuussa olevan kunnan ei tarvitsisi itse tuottaa palveluita, vaan se voisi järjestää palvelut tarkoituksenmukaisella tavalla. Tämä tuo tarvittavaa joustoa. Malli, jossa valtio vastaa kustannuksista edistää oleellisesti lasten keskinäistä yhdenvertaisuutta.

Sovittelu ei saa olla kiinni myöskään vanhempien taloudellisesta tilanteesta. Lapsiasiavaltuutettu kannattaa siksi ehdotusta asiantuntija-avustajan käytön maksuttomuudesta osapuolille. Maksuttomuus osapuolille on välttämätön lasten yhdenvertaisen kohtelun takia.

Lapsiasiavaltuutettu kannattaa myös esitettyä säännöstä sovitteluistunnon järjestämisestä viimeistään kuuden viikon kuluessa siitä, kun tuomioistuin on tehnyt päätöksen sovittelun aloittamisesta. Vaikka määräajan ylittämistä ei ole erityisesti sanktioitu, antaa säännös tukea sovittelujen priorisoimiselle muiden työtehtävien edelle. Loppuraportista käy ilmi, että tuomareiden motivaatio oli merkittävä tekijä istuntoaikojen pikaisessa järjestymisessä. Vaikka on hyvin positiivista, että uusi menettely on herättänyt kiinnostusta, ei joutuisuuden toteutuminen saa olla liikaa kiinni yksittäisten toimijoiden henkilökohtaisesta kiinnostuksesta. Kuten loppuraportissa mainitaan, joutuisuuden varmistaminen edellyttää tuomioistuimilta erityistä panostamista ja sovitteluiden kiireellisyys on

välttämättä otettava huomioon jaettaessa tuomareilla muita tehtäviä. Tämä edellyttää johdon sitoutumista sovittelumenettelyyn.

Esityksen mukaan kuuden viikon määräaika voitaisiin erityisestä syystä olla noudattamatta. On tärkeää, että hallituksen esityksessä tuodaan esille, ettei erityisenä syynä pääsääntöisesti voitaisi pitää sovittelijan, asiantuntija-avustajan tai asianosaisen käyttämänä lakimiesavustajan muita työkiireitä. Kaikkien toimijoiden työtehtävät on järjestettävä siten, ettei sovittelun keskeinen etu, joutuisuus, vaarannu.

### *Asiantuntija-avustajien tehtävät ja pätevyyden varmistaminen*

Lapsiasiavaltuutettu kannattaa esitystä asiantuntija-avustajien pätevyysvaatimuksien säätämisestä laissa sekä esitettyjä pätevyysvaatimuksia. Lapsiasiavaltuutettu pitää hyvänä esitystä siitä, että myös lastenpsykiatrit olisivat päteviä toimimaan asiantuntija-avustajina. Lainkohdan perusteluissa olisi johdonmukaisuuden vuoksi hyvä käydä läpi myös lastenpsykiatrien asiantuntijuuden sisältöä.

Lapsiasiavaltuutettu pitää erityisen tärkeänä, että asiantuntija-avustajilta edellytetään muodollisen pätevyyden lisäksi tehtävän hoitamisen edellyttämää täydennys- ja lisäkoulutusta sekä kokemusta työskentelystä eroperheiden kanssa. Asiantuntijan tehtävät ja rooli sovittelussa edellyttävät osaamista lapsen kehityksen eri osa-alueista. Täydennyskoulutusta taas tarvitaan sovitteluun liittyvien erityispiirteiden takia. Jotta sovittelu voi toimia, täytyy asiantuntija-avustajien ymmärtää muun muassa sovitteluistunnon lainsäädännöllinen kehys. Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että täydennyskoulutukseen tulee sisältyä myös koulutusta lapsen oikeuksista sekä vuorovaikutuksesta lapsen kanssa. Jotta asiantuntijoiksi valikoituvat mahdollisimman kokeneet työntekijät, on myös vaatimus kokemuksesta työskennellä eroperheiden kanssa tarpeen.

Hallituksen esityksen mukaan asiantuntija-avustajan keskeiset tehtävät ovat tuoda esiin lapsen ”psykologinen etu”<sup>1</sup> sovittelussa, saada vanhemmat näkemään lapsen edun kannalta keskeiset seikat, auttaa avaamaan vanhempien välinen lukkiutunut tilanne, tarvittaessa keskustella lapsen kanssa sekä tunnistaa sovittelun esteet. Lapsiasiavaltuutettu pitää esitettyjä tehtäviä kannatettavina. On positiivista, että asiantuntija-avustajan rooli painottuu näin selvästi lapsen edun näkyväksi tekemiseen. Lapsiasiavaltuutettu kuitenkin korostaa aiemman lausuntonsa mukaisesti, että asiantuntija-avustajan tehtävänä tulee olla lisäksi lapsen tapaaminen, hänen kanssaan keskustelu erotilanteen lapsen arjen kannalta

---

<sup>1</sup> Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa, että käsite ”lapsen psykologinen etu” ei ole lapsen oikeuksien sopimuksen mukainen käsite. Mahdollisesti käsitteellä tarkoitetaan sitä, että sovittelija arvioi lapsen etuun yleisellä tasolla vaikuttavia asioita, mikäli hän ei selvitä sovintomenettelyn osana lapsen omia mielipiteitä ja näkemyksiä. Asia tulisi hallituksen esityksessä avata paremmin.

olennaisista asioista, sovintosuunnitelmasta tiedottaminen ja sen selvittäminen, onko lapsen edun kannalta olennaiset seikat sovittelussa huomioitu. Lapsen etua ei voida määritellä ilman, että varmistetaan lapsen oma näkökulma sovinnon kohteena olevaan asiaan. Tätä asiaa ei ole hallituksen esityksessä riittävästi huomioitu.

### *Lapsen asema ja rooli sovittelussa YK- sopimuksen lähtökohdista*

Perusteluna lapsen mielipiteen selvittämiseksi ja lapsen aseman vahvistamiselle sovitteluprosessissa lapsiasiavaltuutettu muistuttaa lapsen edun periaatteen sisällöstä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen pääperiaate sisältyy sen 3 artiklaan: lapsen edun on oltava lainsäädännön ja sille pohjautuvan oikeudellisen käytännön kantavana ajatuksena. Lapsen oikeuksien komitea on tuoreessa yleiskommentissaan koskien lapsen etua painottanut, että lapsen etu on otettava ensisijaisesti huomioon kaikissa toimitissa, jotka koskevat lasta joko välittömästi tai välillisesti.<sup>vi</sup> Näin ollen sillä, ettei lapsella ole sovittelussa asianosaisasemaa, ei saa olla lapsen osallisuuden kannalta ratkaisevaa merkitystä. YK:n lapsen oikeuksien komitea on päätelmissään Suomen valtiolle kesäkuussa 2011 suositellut lapsen edun periaatteen parempaa huomiointia päätöksenteon eri tasoilla ja eri vaiheissa<sup>2</sup>.

Lapsen edun arvioinnissa yksi osatekijä tulee olla - aina jos mahdollista - lapsen oma mielipiteen selvittäminen. Siksi lapsen edun arviointiin liittyy olennaisesti lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklan sääntely lapsen oikeudesta ilmaista näkemyksensä vapaasti kaikissa itseään koskevissa asioissa ja näkemysten huomioon ottamisesta aikuisen päätöksenteossa lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Tämän oikeuden toteuttamiseksi lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimitissa joko suoraan tai edustajan välityksellä. 12 artiklan soveltamista ja suhdetta 3 artiklaan on täsmennetty erityisesti YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentissa CRC/C/GC/12.<sup>vii</sup>

Kun tuomioistuinsovittelulain mukaan sovinnon vahvistamista harkittaessa tuomioistuimen on otettava huomioon lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain säännökset, määräytyvät lapsen henkilökohtaisen kuulemisen edellytykset myös jatkossa huoltolain 15 §:n mukaan. Sen mukaan lapsen

---

<sup>2</sup> Lapsen oikeuksien yleissopimuksen noudattamista valvova YK:n lapsen oikeuksien komitea on kehottanut suosituksissaan kesäkuussa 2011 Suomen valtiota tehostamaan pyrkimyksiään varmistaa, että lapsen edun periaate otetaan asianmukaisesti huomioon kaikissa lainsäädäntö-, hallinto- ja oikeudenkäyntimenettelyissä sekä kaikissa lapsia koskevissa ja lapsiin vaikuttavissa toimintapolitiikoissa, ohjelmissa ja hankkeissa ja että sitä sovelletaan niissä johdonmukaisesti. Myös kaikkien tuomioistuinten ja hallintoviranomaisten tulisi perustaa tuomioidensa ja päätöstensä oikeudelliset perustelut tähän periaatteeseen.

kuuleminen tuomioistuimessa on mahdollista, jos tämä on painavista syistä välttämätöntä asian ratkaisemiseksi, jos lapsi tähän suostuu ja on ilmeistä, ettei kuulemisesta aiheudu lapselle haittaa.

Hallituksen esityksessä mukaan kokeilun aikana käytiin laajaa keskustelua lapsen asemasta sovittelussa. Ohjausryhmä linjasi loppuraportissa lapsenhuoltolain ja YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen periaatteiden pohjalta sitä, missä tilanteissa ja miten lasta voitaisiin kuulla sovittelussa henkilökohtaisesti.<sup>viii</sup>

Lapsiasiavaltuutettu pitää hyvänä, että lapsen asemaa ja kuulemista on kokeilun loppuvaiheessa ryhdytty kattavasti pohtimaan. Ohjausryhmän arvioinnit ja näkemykset on lapsen asemasta kuitenkin kirjattu ainoastaan sovittelukokeilun loppuraporttiin. Hallituksen esitykseen pohdintaa ei sisälly, vaan siinä ainoastaan viitataan kokeilun loppuraporttiin. Lapsen asemaa sovittelussa koskevan arvion pääkohdat tulisi sisällyttää hallituksen esityksen perusteluihin

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että lisäksi että lakiesitykseen (Lapsen huollosta ja tapaamisoikeuden annetun lakiin lisättäväksi ehdotettuun 3 a lukuun) tulee sisällyttää lakipykälä asiantuntija-avustajan tehtävästä lapsen mielipiteen selvittämisessä. Lakiin tulee kirjata velvoite selvittää lapsen mielipide sovitteluprosessissa sekä tiedottaa prosessista lapselle. Lisäksi lakiesityksessä tulee tuoda esille lapsen mielipiteiden merkitys lapsen edun arvioinnissa.

Lapsen tapaamisesta ja mielipiteen selvittämisestä voitaisiin poiketa tilanteessa, jossa se ei hänen ikänsä vuoksi ole mahdollista (kaikkein pienimmät lapset), jos on ilmeistä, että lapsen mielipiteet on prosessin muissa vaiheissa riittävästi selvitetty ja dokumentoitu tai sen katsotaan muutoin olevan ilmeisesti lapsen edun vastaista. Lapsella tulisi olla oikeus kieltäytyä keskustelusta ja myös oikeus vaatia, että keskustelu ja sen sisältö jäävät vain sovittelijan ja asiantuntijan tietoon. Sovittelijan ja asiantuntijan tulisi yhdessä tehdä päätös lapsen kuulemisesta kuultuaan myös vanhempien mielipidettä asiassa. Päätöksen, keskustellaanko lapsen kanssa vai ei, tulisi aina perustua tapauskohtaiseen hyötyjen ja haittojen punnintaan nimenomaisesti lapsen edun ensisijaisuuden näkökulmasta. Päävastuu keskustelun etenemisestä ja sisällöstä tulisi olla asiantuntija-avustajalla, jolla on siihen parhaimmat edellytykset koulutuksensa ja kokemuksensa perusteella.

*Lapsen osallisuudesta on tiedotettava sekä vanhemmille että lapselle itselleen*

Liittyen loppuraportin pohdintoihin lapsen kuulemisesta lapsiasiavaltuutettu tuo esiin seuraavia näkökulmia. Loppuraportin mukaan pääsääntö tuomioistuinsovittelussa on se, että keskustelu käydään vanhempien välillä ja lapsen ääni kuuluu vanhempien puheen välityksellä. Vanhemmat pyritään näin sitouttamaan keskustelemaan lapsensa kanssa ja kuuntelemaan lapsen toiveita ja

ajatuksia. Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että näkökulma on sinänsä tärkeä. On tärkeää, että vanhemmat ovat tietoisia vastuustaan lapsen edun arvioinnissa.

Pelkkä keskustelu vanhempien kanssa ei kuitenkaan riitä varmistamaan sitä, että lapsen näkemykset välittyvät riitatilanteessa sovittelijalle aitoina. Etenkin riitaisissa erotilanteissa voi olla riski siitä, että vanhemmat yhdessä tai erikseen eivät kykene välittämään lapsen näkemyksiä sovittelijalle. Lapsen oikeuksien näkökulmasta ei ole kuitenkaan perusteltua, että lapsen näkemysten selvittäminen jää sovittelussa pääasiassa tai yksinomaan vanhempien vastuulle.

Loppuraportissa käsitellään ansiokkaasti sitä, ettei lapsen valintaan ja mielipiteen ilmaisuun saa liittyä painostamista tai manipulointia. Lisäksi esiin tuodaan, ettei lapsen kuuleminen koskaan tarkoita sitä, että lapsen tulisi ottaa vastuu päätöksistä, tai että valta päätöksenteossa siirtyisi lapselle. Tämä tulee myös aina tehdä lapselle selväksi. Loppuraportissa myös pohditaan lapsen oikeutta jäädä vanhempiensa riitojen ulkopuolelle. On selvää, että lapsen oikeutta suojeluun sekä lapsen osallistumisen oikeutta joudutaan punnitsemaan lapsen edun varmistamiseksi sovittelutoiminnan yhteydessä. Lapsiasiavaltuutettu haluaa kuitenkin painottaa, ettei lapsen kannalta suurin riski välttämättä ole esimerkiksi vastentahtoisesti kuultavaksi joutumisessa vaan siinä, että hänen mielipiteitään ei selvitetä laisinkaan.

Sillä, miten lasta kuullaan, on suuri merkitys lapsen kannalta. Lapsen mielipiteen selvittämisessä tulee soveltaa lapsiystävällisiä toimintatapoja ja hyödyntää lapsen kehitykseen perehtyneen asiantuntija-avustajan ammattitaitoa. On tärkeää, etteivät vanhemmat tai heidän lakimiesavustajansa pääsääntöisesti ole läsnä lapsen tapaamisessa, jotta lapsi uskaltaa vapaasti kertoa asioista. Keskustelu lapsen kanssa on suositeltavaa toteuttaa myös työparina, jotta autenttinen tieto lapsen puheesta olisi sekä asiantuntija-avustajan että sovittelijan tiedossa. On toivottavaa, että keskustelu toteutetaan lapsiystävällisessä tilassa, mikä yleensä tarkoittaa muita kuin tuomioistuimen tiloja.

Loppuraportin mukaan kokeilun aikana tarve keskustella lapsen kanssa nousi esiin vain harvoin. Seuranta-aikana lasten kanssa keskusteltiin 14 kertaa. Keskusteluista saadut kokemukset olivat pääasiassa myönteisiä. Niiden kuvattiin tuovan valaistusta asiaan ja myös edistävän vanhempia pääsemään sopimukseen. Työparit kokivat, että lasten tarve puhua oli suuri. Lapset olivat raportin mukaan tyytyväisiä siitä, että saivat kerrottua oman viestinsä vanhemmille ulkopuolisen välittämänä ilman, että heidän itse tarvitsi sitä kertoa. Myös palaute vanhemmilta oli myönteistä liittyen lasten kanssa käytyihin keskusteluihin. Nämä kokemukset puoltavat lapsen kuulemista.<sup>ix</sup>

Myös jatkossa on tärkeää kerätä lasten kokemuksia heidän kuulemisestaan sovittelumenettelyssä. Suurin osa keskusteluista käytiin Espoon käräjäoikeudessa,



minkä arvioitiin johtuneen siitä, että siellä osa työpareista toi mahdollisuuden oma-aloitteisesti esiin. Lapsiasiavaltuutettu pitää tätä hyvänä ja katsoo, että lapsen tapaaminen ja mielipiteiden selvittäminen sekä sen tuoma lisäarvo sovitteluun tulisi käydä läpi heti ja tiedottaa siitä mahdollisuudesta vanhemmille menettelyn alussa. Myös lapselle itselleen tulee hänen ikänsä ja kehitystasonsa huomioiden tiedottaa mahdollisuudesta keskustella asiantuntija-avustajan kanssa.

*Viimeaikaisten työryhmäraporttien ehdotukset liittyen lapsen kuulemiseen huolto- ja tapaamisriidoissa*

Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa, että kaksikin lasten hyvinvointia ja turvallisuutta selvittänyttä työryhmää on viimeisen kuukauden aikana suositellut lapsen aseman ja lapsen kuulemisen vahvistamista huolto- ja tapaamisriitojen käsittelyssä. Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että myös nämä työryhmät tuovat lisäperusteluja siihen, että lapsen asemaa sovitteluprosessissa tulee hallituksen esityksen perusteluissa avata ja lapsen mielipiteiden selvittäminen säätää asiantuntija-avustajan tehtäväksi.

Lastensuojelun toimivuutta selvittänyt työryhmä on 19.6.2013 loppuraportissaan STM:lle ehdottanut yhtenä toimenpiteenä lapsen aseman vahvistamista vanhempien eroon liittyvissä huolto- ja tapaamisprosesseissa tarkentamalla lapsen kuulemista ja mielipiteiden selvittämiseen velvoittavia säännöksiä sekä mahdollistamalla edunvalvojan sijaisen määrääminen lapselle myös huolto- ja tapaamisprosesseissa.<sup>3</sup>

Oikeusministeriön asettama, 8-vuotiaan lapsen kuolemaan johtaneita tapahtumia selvittänyt tutkintaryhmä katsoi puolestaan, että lapsen kuuleminen itseään koskevassa asiassa jäi hyvän käytännön vastaisesti toissijaiseksi. Lapsen kuulemisessa ja pahoinpitelyyn liittyvien signaalien tunnistamisessa ja tutkimuksessa on havaittavissa vakavia puutteita. Tutkintaryhmä toteaa, ettei lapsen kuulemista toteutettu asianmukaisesti ja monipuolisesti. Lapsen näkökulma välittyi lähinnä aikuisten kertoman perusteella. Myös 8-vuotiaan lapsen tapaukseen liittyi lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva päätöksenteko.<sup>4</sup>

---

<sup>3</sup> Toimiva lastensuojelu, selvitystyöryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19, Selvitysryhmän toimenpide-ehdotus nro 16.  
[http://www.stm.fi/c/document\\_library/get\\_file?folderId=6511574&name=DLFE-26809.pdf](http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=6511574&name=DLFE-26809.pdf)

<sup>4</sup> 8-vuotiaan lapsen kuolemaan johtaneet tapahtumat, oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita OM 32/2013, s. 69-70.  
[http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1370865930372/Files/8-vuotiaan\\_lapsen\\_kuolemaan\\_johtaneet\\_tapahtumat\\_korjattu\\_14.6..pdf](http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1370865930372/Files/8-vuotiaan_lapsen_kuolemaan_johtaneet_tapahtumat_korjattu_14.6..pdf)

## *Muita huomioita*

Sovitteluun osallistuvien eri toimijoiden eli tuomareiden, avustaja-asiantuntijoiden sekä osapuolten lakimiesavustajien on tunnettava sovittelun tavoitteet ja toimintatavat, jotta sovittelu toimii tuloksekkaasti. Sekä lainopin asiantuntijoille että asiantuntija-avustajille asiantuntija-avusteinen tuomioistuinsovittelu sisältää elementtejä, joihin ei muissa työtehtävissä tutustu ja jotka eivät kuulu alojen peruskoulutukseen. Tarpeeksi pitkä, monipuolinen ja intensiivinen koulutus ennen sovitteluun osallistumista on lapsiasiavaltuutetun näkökulmasta siksi välttämätön. Koulutuksen tarpeista ja tavoista on saatu kokeilussa arvokkaita kokemuksia, joiden perusteella koulutusta tulee suunnitella. Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että koulutuksessa tutustutaan riittävän syvästi lapsen oikeuksien sopimuksen periaatteisiin. Sovittelun käyttöönoton edetessä olisi hyvä pohtia erityiskoulutusten järjestämistä koskien maahanmuuttajataustaisten perheiden eroja.

Jotta myös kielivähemmistöihin kuuluvien lasten oikeudet toteutuvat, tulee sovittelumenettelyä järjestettäessä varmistaa tulkkauspalveluiden toimivuus. Tulkkauspalveluiden saatavuus tai kustannukset eivät saa olla esteenä asiantuntija-avusteisen sovittelun toteutumiselle.

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että sovittelumahdollisuudesta tiedotetaan riittävästi kaikissa kunnissa. Lisäksi sovintomenettelystä tulee levittää tietoa laajasti sekä lakimieskunnassa että sosiaalityöntekijöiden, lastenpsykiatrien ja psykologien keskuudessa.

Olisi toivottavaa, että sukupuolinäkökulma otettaisiin mahdollisuuksien mukaan huomioon valittaessa työparia hoitamaan kulloistakin tapausta. Tämä olisi huomioitava etenkin tapauksissa, joissa aiemmasta dokumentaatiosta ilmenee ennako-oletus toisen sukupuolen huonommasta asemasta huoltoriidoissa.

Lapsiasiavaltuutettu painottaa, että lastensuojeluilmoituksen tekoon velvoitetut tahot ovat velvollisia tekemään ilmoituksen aina, kun lastensuojelulain 25 §:n edellytykset täyttyvät. Harkinnassa ei voi ottaa huomioon sovittelun mahdollista kärsimistä ilmoituksen tekemisestä johtuen.

Lapsiasiavaltuutettu päättää lausuntonsa kiittämällä oikeusministeriötä erittäin hyvästä valmistelutyöstä. Sovittelukokeilu toteutettiin huolellisesti ja perusteellisesti. Huolella laaditut väliraportti ja loppuraportti ovat hyvää aineistoa asiasta kiinnostuneille. Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa, että sovittelun tuloksellisuutta tulee jatkuvasti seurata ja menettelyä tulee tarvittaessa kehittää. Jotta lasten ja vanhempien yhdenvertainen kohtelu turvataan, on alueellisten erojen syntyminen vältettävä kaikin tavoin. Koska tavoitteena on vanhempien

mahdollisimman pitkäaikainen sovinto, olisi myös hyvä seurata saavutettujen sovintojen kestävyyttä.

Jyväskylässä 20.6.2013

**Maria Kaisa Aula**  
**lapsiasiavaltuutettu**

---

<sup>i</sup> Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011–31.12.2013. Loppuraportti OM 25/2013, s. 16.

<sup>ii</sup> Lapsen paras etusijalle eropalveluissa”: Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisu 2010:4  
[http://www.lapsiasia.fi/c/document\\_library/get\\_file?folderId=101063&name=DLFE-12936.pdf](http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=101063&name=DLFE-12936.pdf)

<sup>iii</sup> Lapsiasiavaltuutetun lausunto Asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen sovittelun laajentamisesta 14.9.2012. <http://www.lapsiasia.fi/nyt/lausunnot/lausunto/-/view/1825191>

<sup>iv</sup> Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011–31.12.2013. Loppuraportti OM 25/2013, s. 29.

<sup>v</sup> Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011–31.12.2013. Loppuraportti OM 25/2013, s. 110-118.

<sup>vi</sup> CRC/C/GC/12, kohdat 17 ja 19.

<sup>vii</sup> CRC/C/GC/12, yleiskommentti suomennettuna löytyy osoitteesta:  
[http://www.lapsiasia.fi/c/document\\_library/get\\_file?folderId=97173&name=DLFE-15691.pdf](http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=97173&name=DLFE-15691.pdf).

<sup>viii</sup> Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011–31.12.2013. Loppuraportti OM 25/2013, s. 65-74.

<sup>ix</sup> Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011–31.12.2013. Loppuraportti OM 25/2013, s. 74-75.